

KATOLIŠKI ŠOLSKI SISTEM V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE IN USTANAVLJANJE OSNOVNIH ŠOL PRI SLOVENSКИH ŽUPNIJAH (1895-1941)*

Leopoldina Plut-Pregelj

I

Slovenski izseljenci so se na tuji zemlji, v svojih novih domovinah, povezovali v različne organizacije.¹ Ena od najvitalnejših organizacij, okoli katerih so se zbirali Slovenci v ZDA, je bila nedvomno katoliška Cerkev. V številnih krajih, kjer so se v večjem številu naselili, so ustanovili lastne katoliške župnije: poiskali so si slovenskega dušnega pastirja, zgradili cerkev in pogosto ustanovili tudi osnovno šolo. Župnišče je bilo za izseljence, pa ne samo za slovenske, center duhovnega, socialnega in družabnega življenja. Rekli bi lahko, da je bila verska skupnost za večino izseljencev temeljna socializacijska skupina, s katero so se identificirali in ki jim je pomagala preživeti v tujem svetu. Katoliška cerkev ni skrbela samo za duhovno življenje in izobraževanje; organizirala je tudi številne druge oblike pomoči za svoje vernike: sirotišnice, naselbine, centre za izobraževanje odraslih in bolnišnice. Delavcem - svojim vernikom - je tudi stala ob strani v njihovem boju s protestantskimi delodajalci.

Čeprav so prvi Slovenci prišli v ZDA že v osemnajstem stoletju, so se množično začeli naseljevati tam šele proti koncu devetnajstega stoletja - po letu 1880. V novi domovini so prijeli za vsako delo. Zaposlovali so se v tovarnah v industrijskih mestih, rudnikih, na kmetijah. Trdo so delali in se skromno preživljali. Slovenske župnije so bile v glavnem revne in mnogi izseljenci so si dobesedno odtrgovali od ust, da so prispevali sredstva za gradnjo cerkva in šol ter njihovo vzdrževanje. Kljub temu so Slovenci za te namene žrtvovali ogromne vsote denarja - kot poroča *Ameriški družinski koledar* za leto 1928 več kot pol milijona dolarjev. To je bilo za tiste čase veliko denarja.² Zgodovinarji ugotavljajo,

da revščina priseljencev, tudi najmanjših narodnostnih skupin, ni bila skoraj nikoli vzrok, da ne bi zgradili svoje cerkve ali šole.

O zgodovini slovenskega izseljenstva v ZDA so že pisali drugi.³ O šolah v slovenskih župnijah pa ni zaslediti zapisa, ki bi te šole opisal in predvsem prikazal vzroke za njihovo nastajanje in pedagoško delovanje.⁴ Odločila sem se, da poskušam raziskati omenjeno področje. Namen mojega raziskovanja je bil trojen:

1. želela sem opisati širše družbeno okolje, ki je prispevalo k ustanavljanju katoliških šol in oblikovanju katoliškega šolskega sistema kot paralele javnemu šolskemu sistemu;

2. želela sem napraviti popis posameznih šol v slovenskih župnijah z njihovimi splošnimi podatki: kje so bile, kdaj so se ustanovile, koliko učencev jih je obiskovalo, koliko let so delovale in kdaj so prenehale z delom;

3. želela sem opraviti analizo njihovega pedagoškega delovanja na osnovi ohranjenega arhivskega gradiva - predvsem učnih načrtov - ter jih primerjati z delovanjem javnih šol tistega časa v istem šolskem okolju.

Do sedaj sem na osnovi meni dosegljivega gradiva mogla zadostiti le prvima dvema namenoma raziskave.⁵

II

Devetnajsto stoletje je bilo v ZDA obdobje oblikovanja splošne šolske obveznosti in državnega šolskega sistema; hkrati pa tudi obdobje oblikovanja največje in najmočnejše alternative državnih šol - katoliškega šolskega sistema. Prvi katoliški škof v ZDA - jezuit John Carroll, ki je ustanovil prvo katoliško univerzo (Georgetown University v Washingtonu, DC), je v svojem pastirskem pismu že leta 1792 govoril staršem o pomembnosti katoliške vzgoje za otroke in mladino.⁶ Sprva se je katoliška Cerkev zanimala le za visoko izobraževanje; v 19. stoletju pa so si začeli prizadevati za oblikovanje katoliškega šolskega sistema na vseh stopnjah.

Izobraževanje ni moglo biti več stvar posameznika. Družbeni razvoj (industrializacija in politični sistem) je terjal pismenega in izobraženega delavca, zato so se v prvi polovici 19. stoletja v ZDA pojavile zahteve po oblikovanju univerzalnega in brezplačnega osnovnošolskega sistema. Horace Mann - oče osnovne šole v ZDA - je menil, da bi morali izobraževati in vzgajati vse mlade v skup-

nih šolah na nekih univerzalnih verskih principih krščanstva, kjer poučevanje vere ne bi nasprotovalo nobeni verski skupnosti in bi hkrati bilo v skladu z značajem ameriške republike.⁷ V praksi pa je nastajajoča državna šola postajala protestantska institucija, kjer so bili katoliški otroci pogosto zaničevani, katoliška vera pa zasramovana. Zaradi nezadovoljivega položaja katoliških otrok v javnih šolah so v obdobju med letoma 1829 in 1849 katoliški pokrajinski cerkveni zbori v Baltimoru izdali več pastirskih pisem, ki so opozarjala na *"moralne nevarnosti časa in nevarnosti, ki ogrožajo vero katoliškega otroka v protestantsko usmerjenih javnih šolah"*. Ponovno so poudarjali potrebo po ločenih, katoliških šolah.⁸

Državne šole ravno tako niso upoštevale potreb otrok izseljencev, kajti prevladovalo je mišljenje, da mora biti šola center vpliva na družbeno okolje in ne obratno. Zaradi nasprotovanja v bistvu protestantski osnovni šoli in načinu njenega delovanja sta marsikje v ZDA protestantsko moralko začeli nadomeščati patriotična vzgoja in amerikanizacija. Osnovna šola je postajala vedno bolj versko nevtralna in neopredeljena. Toda katoličani niso nasprotovali samo protestantsko usmerjeni javni osnovni šoli, temveč tudi laicizaciji šole.

Značilen za potek boja, na eni strani za laicizacijo šol in na drugi strani za samostojen katoliški šolski sistem je bil razvoj šolstva v državi New York. Že leta 1805 je bilo v New Yorku ustanovljeno Društvo javnih šol, ki je doseglo (1825), da so se z državnim denarjem podpirale samo šole, ki niso bile povezane z nobeno versko skupnostjo. Izjema so bile sirotišnice in misijonske šole. V štiridesetih letih devetnajstega stoletja pa je newyorški guverner William H. Seward predlagal, da bi z državnim denarjem podpirali tudi šole, ki so jih organizirale Cerkve za revne irske imigrantske otroke. To priliko je izrabila katoliška Cerkev v New Yorku pod vodstvom škofa Johna Hugesa, ki si je neumorno prizadevala, da bi z javnimi sredstvi v javnih šolah financirali poseben program za katoliške otroke, vendar s svojim predlogom ni uspela.⁹

Kakor protestantska tako tudi nevtralna državna šola, šola brez Boga, za Hugesa in njegove somišljenike ni bila sprejemljiva. Še več: na novo nastajajočo šolo so gledali z nezaupanjem - kot na rdečo kugo in sredstvo za širjenje socializma ter ateizma.¹⁰ Menili so, da samo katoliške šole lahko ustrezno izobražujejo katoliške otroke. Zato je škof Huges ustanovil povsem neodvisen šolski

sistem pod vodstvom katoliške cerkve.¹¹ Šele od tedaj lahko govorimo o sistematičnem razvijanju katoliškega šolskega sistema.

Na katoliško šolsko politiko je gotovo vplivala ameriška protestantsko usmerjena družba, ki je bila vse prej kot ljubezniva do katoliških priseljencev, ki so se začeli množično doseljevati iz Evrope. Šolska politika katoliške cerkve v ZDA se je v glavnem oblikovala med letoma 1852 in 1884 v zakonodaji baltimorskih koncilov. Posebej pomemben za šolsko politiko katoliške Cerkve v ZDA je bil tretji plenarni koncil leta 1884, ki je pri oblikovanju svojih stališč upošteval navodila papeža Pija IX. iz leta 1875, ki so obravnavala šolsko vprašanje.¹² V odloku tretjega baltimorskega zbora je med drugim napisano:

*"da se zgradi in vzdržuje osnovna šola pri skoraj vsaki župnijski cerkvi, če še ne obstoja, v roku dveh let od razglasa tega odloka, razen če škof zaradi resnih težav ne odloči drugače" ter "da morajo vsi katoliški starši pošiljati otroke v župnijske šole, razen če imajo otroci ustrezno katoliško vzgojo doma ali v drugih katoliških šolah. ... Kaj se smatra za katoliško vzgojo, pa je prepuščeno odločitvi škofa."*¹³

Šolska politika Cerkve se je dokončno izoblikovala na tretjem baltimorskem koncilu in praktično ostala v bistvenih točkah nespremenjena do 60. let dvajsetega stoletja.¹⁴ Tudi revizija zakonika kanonskega prava o katoliški vzgoji leta 1918 in pastirsko pismo nadškofov v ZDA leta 1919 ne prinašata kaj bistveno novega.¹⁵

Vendar pa katoliška Cerkev v ZDA ni bila enotna glede šolskega vprašanja in tudi širše glede organizacije in delovanja katoliških župnij. Obstajali sta dve smeri: liberalna z nadškofom Johnom Irelandom iz škofije St. Paul (Minnesota) in konservativna smer z nadškofom Michaelom Corriganom iz newyorške škofije. V resnem sporu med Corriganom in Irelandom je posegel tudi papež. Škof John Ireland je menil, da se morajo katoliški priseljenci čimprej vključiti v ameriško življenje in ustvariti sodelovanje z ljudmi, ki živijo v soseski. Zato je menil, da bi morali vsi otroci hoditi v javne šole, ki bi jih vzdrževala država. Seveda pa si je prizadeval, da bi javna šola upoštevala in spoštovala otroke ne glede na njihovo veroizpoved ali socialno ali narodnostno poreklo in jim hkrati dala verski pouk, katerega pa država ne bi financirala. Predlagal je tudi praktičen načrt sodelovanja med protesta-

nti in katoličani, ki je znan kot "irski načrt", ker so ga izvajali na Irskem, ali "Poughkeepsie plan", ker so ga praktično uresničevali tudi v tem mestecu v ZDA.¹⁶

Newyorški škof Michael Corrigan pa je menil, da mora katoliška Cerkev vzdrževati lastne institucije - od socialnih do izobraževalnih - in z njimi ohranjati katoliško vero. Zanj je bila katoliška šola bolj pomembna kot cerkev. Zato so bili Corrigan in njegovi somišljeniki ogorčeni nad Irelandovimi stališči o šoli, ki so tudi sicer povzročila veliko hude krvi.¹⁷

Tudi v praksi se je šolska politika izvajala različno. Čeprav je število katoliških šol od leta 1840 dalje stalno naraščalo, pa načelo "*Vsak katoliški otrok v katoliško šolo!*" ni bilo nikoli izpeljano stoodstotno. Tako je npr. leta 1884 imelo lastne šole 37 odstotkov župnij; celo leta 1968, ko je bilo katoliško šolstvo na višku, je imelo svoje šole le 57 odstotkov vseh župnij. Katoliška cerkev si je prizadevala, da bi čim več otrok katoliških staršev obiskovalo župnijske šole, in je pri tem uporabljala različne vrste "moralne prisile". Proti staršem, ki niso pošiljali svojih otrok v katoliške šole, so nekateri župniki izvajali sankcije, kot npr. Thomas Scully v Cambridgeportu v državi Massachusetts, ki je na prižnici oznanjal njihova imena in jim ni delil zakramentov. Na drugi strani pa je npr. župnik John O'Brian v East Cambridgeu, prav tako v državi Massachusetts, upal, da mu ne bo treba zgraditi župnijske šole: prvič zato, ker je gradnja šole draga stvar, in drugič zato, ker je nepotrebna, saj so državne šole dovolj dobre.¹⁸

Velika nasprotovanja znotraj katoliške Cerkve v ZDA glede šolskega vprašanja so do neke mere umirile smernice nadškofa Satollija leta 1892, ki prepovedujejo uvajanje kakršnih koli sankcij proti staršem, ki pošiljajo otroke v državne šole. Na prvo mesto - pred interesi posameznih narodnostnih skupin - je postavil izobrazbo otrok in njihovo vključevanje v širše družbeno okolje, to je: amerikanizacijo.¹⁹

Poleg že opisane šolske politike katoliške Cerkve so obstajali tudi drugi razlogi za naraščanje števila katoliških šol in učencev v njih. Eden od razlogov je bil nedvomno demografske narave. Število priseljencev katoliške vere iz Evrope v Ameriko je močno naraščalo. V letu 1800 je bilo v ZDA okoli 500.000 prebivalcev katoliške vere, leta 1880 6.143.222, leta 1920 pa že 17.735.553.²⁰ Irskim in nemškim izseljencem, ki so množično prihajali v prvi polovici devetnajstega stoletja, so se pridružili še izseljenci katoliške vere iz srednje in vzhodne Evrope, npr. Poljaki, Čehi, Litva-

nci, Hrvati in ne nazadnje tudi Slovenci. Sprva so bili katoliški naseljenci le revni delavci. Zaradi trdega dela pa se je njihov materialni status izboljševal. To je kasneje omogočilo tudi večjo materialno podporo katoliški Cerkvi in njenim institucijam, vključno šoli. Ob nastajanju katoliškega šolskega sistema je bilo več šol v župnijah v mestnih središčih, kjer so se naseljevali industrijski delavci, kot pa na deželi. Npr. v Chicagu, ki ima največji katoliški šolski sistem v ZDA, je bilo med letoma 1890 in 1930 okoli 40 odstotkov vseh otrok v katoliških šolah.

Na razvoj katoliškega šolstva so vplivali neprimerni pogoji delovanja državnih šol, ki niso upoštevale specifičnosti otrok priseljencev. V ZDA so začeli v prvi polovici 19. stoletja oblikovati državni šolski sistem, ki je prerasel v veliko birokratsko institucijo z vsemi problemi, ki jih prinaša centralizacija. Do preloma stoletja so že skoraj v vseh zveznih državah sprejeli zakon o obveznem obiskovanju osnovne šole. Hkrati pa so se pojavljale tudi zahteve, da morajo vsi otroci obiskovati državne šole, ki jih bodo usposobile za življenje v novi družbi. Katoličani so se borili proti podržavljanju katoliške osnovne šole, nekatoličani pa so v državni šoli videli nenadomestljivo sredstvo ameriškega napredka in demokracije. Izvajala se je prava gonja proti privatnim šolam, vključno katoliškim, z namenom, da bi čim več otrok vključili v državno šolo. Spotikali so se ob katoliške osnovne šole, češ da otrok ne naučijo angleškega jezika in jih ne pripravijo za produktivno življenje v ameriški družbi. Zato so v nekaterih državah sprejeli zakone, po katerih naj bi učni načrt in jezik katoliških šol kontrolirala država, npr. Bennettov zakon v državi Wisconsin, ki pa so ga že leta 1891 preklicali.²¹ V državi Illinois pa naj bi podobno vlogo imel Edwardov zakon, ki so ga sprejeli leta 1889. Zakon je zahteval, da morajo lokalne šolske oblasti določiti, ali katoliške šole ustrezajo pogojem, določenim v zakonu za obvezno obiskovanje osnovnih šol. Zakonu so močno nasprotovali katoličani, ki jim je tudi uspelo, da je bil leta 1892 preklican. V Illinoisu je bil sprejet tudi zakon (1889), ki je zahteval, da mora pouk v vseh šolah potekati le v angleščini; tudi ta je bil pozneje preklican. Sicer ni bilo nobenih omejitev glede jezika v šolah do leta 1916, ko je raba jezika posamezne narodnostne skupine v šoli bila omejena le na jezik kot učni predmet in kot učni jezik za verouk.²² V večini primerov je potekal pouk v katoliških šolah v angleščini tudi zato, ker ni bilo mogoče zagotoviti učiteljic redovnic, ki bi znale različne jezike.

Katoličani so se morali boriti za obstoj katoliških šol in njihovo samostojno delovanje. V začetku 20. stoletja so katoličani začeli sodelovati v krajevnih šolskih odborih in tako vplivati tudi na šolsko politiko v okrožjih in posameznih državah. Predvsem so želeli doseči davčne olajšave za tiste starše, ki pošiljajo otroke v katoliške šole. Tega niso dosegli (ta bitka se bije še danes), dosegli pa so, da je bila državna zakonodaja do katoliških šol manj omejujoča. Tudi izseljenci sami so se zavzemali za svoje katoliške šole, ki so bolj spoštovale vrednote starega sveta, s katerim so želeli ohraniti stik. Izseljenci so v katoliški šoli videli sredstvo za lažjo vključitev svojih otrok v ameriško družbo in hkrati menili, da otrokom zagotavlja potrebno emocionalno in socialno varnost. Marsikje so bile katoliške šole sprva dvojezične. Učitelji običajno redovniki in redovnice - so pogosto prihajali iz domovine priseljencev in so se mogli identificirati s problemi otrok ter jim stati ob strani. Iz Slovenije so v ZDA prihajale šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja iz Maribora. Prav vse narodnostne skupine priseljencev, bodisi velike ali majhne, so se trudile za ohranjanje katoliške vere in narodnih značilnosti, npr. jezika in kulture. Tu so bili dejavni predvsem Poljaki, Italijani pa so bili edina skupina priseljencev, ki se ni dosti brigala niti za vero niti za šolo.

Eden od najpomembnejših mejnikov v razvoju katoliškega šolstva v ZDA, ki pa je nedvomno imel tudi širše posledice za razvoj vseh alternativnih šolskih sistemov v ZDA, je bil boj redovnic za ohranitev in samostojno delovanje katoliških šol v državi Oregon. V Oregonu so leta 1919 sprejeli zakon, ki je določal, da morajo vsi otroci med osmim in šestnajstim letom obiskovati državne osnovne šole. Skupina katoliških redovnic je vložila priziv na ustavno sodišče, češ da je ta zakon v nasprotju z ameriško ustavo. Ta ustavni spor, znan kot Pierce proti Družbi sester, je ustavno sodišče razrešilo leta 1925 z odločitvijo:

1. država nima ekskluzivne pravice vzgajati in izobraževati;
2. posamezniki imajo pravico do organizacije privatnih šol;
3. starši imajo pravico izbirati šolo za svojega otroka; in
4. posamezna država ima pravico določiti minimalne pogoje za delovanje privatnih šol, nima pa jih pravice ukiniti.²³

S to odločitvijo je ustavno sodišče pomembno vplivalo na razvoj ne samo katoliškega, temveč celotnega privatnega šolstva v ZDA. Katoliška Cerkev, ki se je leta borila proti državni kontroli nad svojimi šolami, je s to odločitvijo ustavnega sodišča dosegla veliko zmago, ki je okrepila katoliški šolski sistem in tudi

Cerkev samo. George Count je ob neki priliki zapisal: "Obdobje trpljenja je mimo in prihodnost katoliškega sistema je obetavna." ²⁴

V zvezi s politiko katoliške Cerkve je omembe vredna papeška enciklika *O krščanski vzgoji mladine* (Divini Illius Magistri) iz leta 1929, ki je samo potrdila že izražena cerkvena stališča do izobraževanja, namreč, da je "prava vzgoja katoliška vzgoja (šolanje), ki temelji na Kristusu in njegovem nauku..." ²⁵

Ob tem pa velja pripomniti, da je bila prvenstvena naloga katoliških šol ohranjati katoliško vero in amerikanizirati priseljenke ter da je katoliška Cerkev s svojim šolstvom predstavljala najmočnejši akulturacijski element v ameriški družbi v devetnajstem stoletju. Katoliška osnovna šola se je po vsebini in naravnosti, še posebej pri razvijanju patriotizma, močno približala javni šoli in jo pravzaprav posnemala, razlikovala pa se je od državne po svoji usmerjenosti k Bogu. ²⁶

III

V opisanih družbenih razmerah so se ustanovljale osnovne šole tudi v slovenskih župnijah po ZDA. Eden od virov za ugotavljanje števila katoliških osnovnih šol je predstavljal *Ave Maria Koledar*, ki so ga od 1913 do 1983 izdajali slovenski frančiškani v Lemontu (država Illinois). Pregledala sem vse koledarje do leta 1941. Poleg drugih zanimivosti, ki pojasnjujejo delovanje in življenje slovenskih skupnosti v ZDA, je v *Ave Maria Koledarjih* najti tudi sezname slovenskih duhovnikov, župnij, šol, tiska itd. v ZDA. Vsem župnijam (21) ²⁷, v katerih so, po podatkih iz tega koledarja, kdaj koli delovale šole, sem poslala kratek vprašalnik, s katerim sem želela ugotoviti, ali lahko potrdijo delovanje šole za obdobje, ki sem ga ugotovila v koledarju *Ave Maria*. Zanimalo me je tudi, ali župnije hranijo šolski arhiv in, če ne, ali vedo, kje je, in ali bi mi dovolili dostop do arhiva za raziskovalne namene. Odgovori na vprašalnik in material, ki so mi ga poslale župnije, so bili drugi vir mojega raziskovanja. Odgovorilo je 16 župnij. ²⁸ Poslani material sestavljajo pretežno brošure, ki so jih izdale župnije ob obletnicah svojega obstoja, v katerih so opisane tudi šole. Toda ti podatki so skopi in ne morejo pojasniti vloge, ki so jo imele šole v slovenskih župnijah med Slovenci.

Na osnovi seznamov v *Ave Maria Koledarju* je mogoče za-

ključiti, da je v ZDA med 1913 in 1941 delovalo 17 šol v slovenskih župnijah in štiri šole v narodnostno mešanih župnijah (slovensko-italijanska, slovensko-angleška itd.) pod vodstvom slovenskega duhovnika. Ta podatek nam kaže, da še zdaleč niso imele vse slovenske župnije svojih osnovnih šol. Poleg tega tudi šole niso obstajale vse obdobje od ustanovitve pa do 1941. leta. Šole so se namreč odpirale in zapirale glede na pogoje v nekem okolju.

Osnovne šole (z najosnovnejšimi podatki), ki so delovale pri slovenskih župnijah v tem obdobju, so naslednje:

Država Ohio:

1. Osnovna šola sv. Lovrenca, Cleveland. Šolo je ustanovil prvi župnik v župniji sv. Lovrenca Francis L. Kerže leta 1902. Poučevale so sestre iz reda sv. Dominika iz mesta Adrian, Michigan. Leta 1973 pa so morali šolo zapreti zaradi premajhnega vpisa.²⁹

2. Osnovna šola Marije Vnebovzete, Collinwood, Cleveland. Šolo je ustanovil župnik Pavel Hribar leta 1915. Poučevale so sestre iz reda sv. Uršule. Zaradi gospodarske krize so šolo zaprli leta 1932. Leta 1940 so odprli otroški vrtec, šolo pa ponovno leta 1953.³⁰

3. Osnovna šola sv. Vida, Cleveland. Šolo so ustanovili leta 1896. Zaradi velikega števila učencev so šolo povečali leta 1902. Novo, moderno šolo, ki še danes služi svojemu namenu, so sezidali leta 1913. Osnovna šola sv. Vida je bila največja slovenska župnijska šola, saj je imela leta 1942 1705 učencev. V šoli so učile sestre iz reda Notre Dame iz Milwaukeeja, Wisconsin.³¹

4. Osnovna šola sv. Kristine, Euclid. Šola je delovala med letom 1930 in 1950. Poučevale so sestre iz reda sv. Frančiškega iz Lemonta.³²

5. Osnovna šola sv. Cirila in Metoda, Lorain. Ustanovil jo je župnik A. Smrekar leta 1905. V šoli so od vsega začetka poučevale sestre iz reda Notre Dame, kasneje pa so se jim pridružile tudi posvetne učiteljice. Šolo so zaprli leta 1978.³³

Država Illinois:

6. Osnovna šola sv. Štefana, Chicago. Šolo je ustanovil župnik Anton Sojar leta 1908. Poučevali sta dve sestri iz reda sv. Frančiška iz Lemonta. Po dveh letih je šola prenehala delovati. Ponovno je začela delovati leta 1919/20 in deluje še danes. Naj-

prej so poučevale sestre iz reda Notre Dame; leta 1922 pa so delo v šoli prevzele šolske sestre iz reda sv. Frančiška iz Maribora.³⁴

7. Osnovna šola sv. Roka, La Salle. V šoli so poučevale angleške šolske sestre. 1920 pa so v La Salle prišle šolske sestre sv. Frančiška iz Maribora, ki pa niso dolgo ostale v La Salle. Zaradi finančnih težav in manjšega števila učencev so šolo leta 1929 zaprli.³⁵

8. Osnovna šola sv. Barbare, Springfield. Šola je bila ustanovljena leta 1913 pod vodstvom župnika Franka Šalovena. Prvo leto sta poučevali dve posvetni učiteljici, v šolskem letu 1916/17 pa so šolo prevzele sestre iz reda Dragocene Krvi iz Altona.³⁶

9. Osnovna šola Matere Božje, Waukegan. Ustanovil jo je župnik J.N. Plevnik. Poučevale so sestre sv. Benedikta. Šolo so združili z drugimi katoliškimi šolami leta 1984.³⁷

10. Osnovna šola sv. Jožefa, Joliet. Ustanovil jo je župnik Fran J. Šuštaršič leta 1895. V šoli so poučevale sestre iz reda sv. Frančiška.³⁸

Država Pennsylvania:

11. Osnovna šola Matere Božje, Pittsburgh. Ustanovil jo je župnik John Mertel leta 1913. Ob ustanovitvi sta poučevali dve posvetni učiteljici, potem pa sestre iz reda Notre Dame. Šola je delovala do leta 1971.³⁹

12. Osnovna šola sv. Jožefa, Betlehem. Šola je delovala od septembra 1926 do junija 1977. Poučevale so sestre iz reda sv. Frančiška iz Lemonta.⁴⁰

13. Osnovna šola sv. Petra, Steelton. Šolo je ustanovil župnik Fr. J. Ažbe leta 1909. Do leta 1915 so poučevale sestre iz reda Notre Dame iz Baltimora; od 1916/17 do 1924 so poučevale sestre iz reda sv. Cirila in Metoda, od 1924 do 1977 so poučevale sestre sv. Frančiška iz Lemonta, od 1977 do 1986, ko so šolo zaprli, pa sestre sv. Frančiška iz Hastingsa ob Hudsonu.⁴¹

Drugje po ZDA:

14. Osnovna šola Presvete Trojice, Indianapolis, država Indiana. Šolo je ustanovil pater Bonaventura Čiček leta 1911. Sprva so v šoli poučevale sestre iz reda sv. Previdnosti (samostan St.-Mary-of-the Woods v Indiani), kasneje (1915) pa so njihovo delo prevzele sestre iz reda sv. Frančiška iz Oldenburga v Indiani, ki so šolo vodile vse do njene združitve s šolo Vseh svetnikov leta 1976.⁴²

15. Osnovna šola sv. Družine, Kansas City, država Kansas. Šolo je ustanovil slovenski župnik Josip Kompare leta 1910. Poučevale so sestre sv. Frančiška iz Lemonta.⁴³

16. Osnovna šola Marije Pomagaj, Pueblo, država Colorado. Šolo je ustanovil župnik Ciril Zupan leta 1895. Poučevale so sestre iz reda sv. Benedikta. Šola deluje še danes.⁴⁴

17. Osnovna šola sv. Cirila in Metoda, Sheboygan, država Wisconsin.⁴⁵

Mešane župnije (slovensko-angleška, slovensko-italijanska) s slovenskim duhovnikom in šolo:

Osnovna šola sv. Petra in Pavla, Anaconda, država Montana. Šolo je ustanovil župnik John Pirnat. Poučevale so sestre iz reda sv. Dominika.

Osnovna šola sv. Avgušтина, Barberton, država Ohio. Šolo je ustanovil župnik Vid Hribar. V njej so poučevale sestre iz reda sv. Dominika.

Osnovna šola sv. Barbare, Bridgeville, država Pennsylvania. Šolo je ustanovil župnik Mihael Tušek leta 1912. V šoli so poučevale posvetne učiteljice; delovala pa je do leta 1937, ko so jo zaradi finančnih težav in majhnega števila učencev ukinili s škofovim dovoljenjem.⁴⁶

Osnovna šola sv. Trojice, Milwaukee, država Wisconsin, je bila ustanovljena 1850 leta za otroke nemških emigrantov. Ob prelomu stoletja je župnija postala slovensko-hrvaška, kar se je odražalo tudi v sestavi šolske populacije. Župnijsko šolo so zaprli leta 1960.⁴⁷

Iz podatkov je razvidno, da se je večina osnovnih šol osnovala v slovenskih župnijah kmalu po ustanovitvi župnij, to je v prvih dvajsetih letih tega stoletja. Sprva je pouk v šolah potekal v zasilnih prostorih, v cerkvenih dvoranah, majhnih lesenih zgradbah itd. Kasneje pa so v župnijah zgradili velike zidane in moderne šolske zgradbe, ki so v uporabi še danes. Vpis v šole v slovenskih župnijah je bil največji v 20. letih tega stoletja, z nastopom gospodarske krize pa se je marsikje znižal. Ljudje so si iskali delo drugje in se zato selili ali pa preprosto niso mogli več pošiljati otrok v privatno šolo, kjer so morali plačevati šolnino. Šolnina je bila sicer minimalna (ponavadi plačljiva samo za prvega in drugega otroka, ostali pa so bili oproščeni šolnine, marsikje so imeli reveži šolanje brezplačno), toda kljub temu je predstavljala finančno breme za starše. V nekaterih primerih so morali šolo v

župniji zaradi finančnih problemov in majhnega števila učencev zapreti (sv. Barbara, Bridgeville).

Učni jezik v šolah v slovenskih župnijah je bil praviloma angleščina, saj je šolska zakonodaja v posameznih državah zahtevala, da je pouk v vseh obveznih šolah v angleščini. Jezik narodnosti posameznih skupin je bilo dovoljeno poučevati kot učni predmet in ga uporabljati za poučevanje verouka (npr. v državi Illinois). Seveda pa se je položaj učnega jezika v posameznih šolah spreminjal. Odvisen je bil od števila otrok novih naseljencev ter njihovega znanja angleščine, predvsem pa so učni jezik določale učiteljice, pogosto redovnice. V številnih šolah so poučevale sestre, ki niso znale slovenščine. Posebno v zgodnjem obdobju obstoja šol iz različnih župnij poročajo, da so imeli probleme zaradi tega, ker redovnice niso znale slovenščine, npr. v šoli Presvete Trojice v Indianapolisu, kjer so od 1911-15 poučevale sestre iz reda sv. Previdnosti. Leta 1923 pa poročajo, da je *"problem z jezikom vedno manjši, saj otroci znajo angleško že ob vstopu v šolo"*.⁴⁸ Iz župnije sv. Petra v Steeltonu poročajo, da so šolo prevzele sestre sv. Cirila in Metoda iz Middletowna, ki so bile po rodu Slovakinje in so se hitro naučile slovenščine.⁴⁹ Ravno tako so bili ljudje navdušeni ob prihodu šolskih sester iz Maribora v La Salle, kjer so prevzele delo angleških sester v šoli sv. Roka. Iz župnije poročajo, da je za uspeh šole pomembno, da sestre razumejo otroke.⁵⁰ Šolske sestre, ki so prišle iz Slovenije, pa so se na drugi strani morale hitro naučiti angleščine za delo v šoli. Npr. šolske sestre, ki so prišle iz Maribora in so delovale v osnovni šoli Sv. Družine v Kansasu, je škofijski nadzornik pohvalil, češ da so se hitro naučile angleščine in da morejo uresničevati učni načrt ameriških osnovnih šol.⁵¹

Župnijska šola je bila nedvomno pomembna institucija povezovalja Slovencev in je bila pogosto ponos župnije. Tega se človek zaveda ob prebiranju poročil o novih šolskih zgradbah z natančnimi opisi učilnic, stranišč, ogrevanja itd.; o tem, kako so zbirali denar za gradnjo, ali o tem, kako so vsi prispevali svoj delež pri gradnji, o blagoslovitvi temeljnega kamna za šolo. Šola, četudi je bila v angleškem jeziku, je odigrala pomembno vlogo združevanja med Slovenci v ZDA.

Za vsako šolo je pripravljen krajši zgodovinski oris, ki pa na žalost vsebuje podatke le o gradnji šole, zbiranju denarnih sredstev zanjo, o številu učencev v posameznih letih in številu učiteljev. V virih, ki so mi bili na razpolago (v glavnem spominske

knjige, kjer je predstavljena zgodovina župnije in njene šole), je redko najti kakšno informacijo o povezovanju šole z okoljem, o učnih načrtih - vsebini, o učnem jeziku ter drugih pedagoških problemih šole. Tudi informacije v AMK o šolah so skope. Zgodovina katoliškega šolstva v ZDA je dobro raziskana, zato lahko domnevamo, da veljajo splošne ugotovitve o katoliških osnovnih šolah tudi za šole, ki so delovale v slovenskih župnijah. Toda to je le domneva, ki bi jo veljalo preveriti in s tem dodati kamenček v mozaiku zgodovine slovenskih izseljencev v ZDA. Pojasniti te dimenzije delovanja župnijskih šol v slovenskih župnijah pa ostane moja naloga za naslednja leta.

OPOMBE

- * Že po oddaji rokopisa tega prispevka je Darko Friš oddal magistrsko delo Slovenska katoliška Cerkev v ZDA na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (op. urednika).
- 1 V obdobju med leti 1880 in 1941 so slovenski izseljenci prihajali v ZDA predvsem iz ekonomskih razlogov. To so bili preprosti, v glavnem neizobraženi ljudje, ki so zapustili revne slovenske predele in iskali boljši kos kruha v tujini. To pa ne velja za izseljence takoj po drugi svetovni vojni, ki so se pogosto izselili iz političnih razlogov in močno spremenili podobo slovenskega izseljenstva v ZDA.
 - 2 Ameriški družinski koledar, Jugoslovanska delavska tiskarna, Chicago 1928, str. 27.
 - 3 Matjaž Klemenčič, Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji, Založba Obzorja, Maribor 1987.
 - 4 Nekaj skromnih informacij o slovenskih katoliških šolah v ZDA je najti v naslednjih delih: School Sisters of St. Francis of Christ the King 1909-1984, Lemont 1984; Redovništvo na Slovenskem: Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja, Teološka fakulteta v Ljubljani, Ljubljana 1986.
 - 5 Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev nisem obiskala arhivov pri župnijah ali škofijah, ki hranijo primarne vire o delovanju šol, kolikor se ti niso izgubili. Pri svojem delu sem uporabljala spominske knjige župnij in nekatere druge materiale, ki so mi jih poslali iz posameznih župnij, Ave Maria Koledar in še nekaj druge literature, ki mi je bila na razpolago v zasebni knjižnici Erika Kovačiča v Washingtonu ali v Kongresni knjižnici v ZDA.
 - 6 Pastoral Letter of Bishop Carroll, v: Neil Gerard McCluskey. Catholic Education in America; A Documentary History, Teachers College, Columbia University, New York 1964, str. 45-50.
 - 7 Otto F. Kraushaar, Private Schools: From the Puritans to the Present, Phi Delta Kappan Educational Foundation, 1967, str. 13 - McCluskey, str. 6.

- 8 Pastoral Letters of the Provincial Councils of Baltimore (1829-1849), v: McCluskey, str. 51-64.
- 9 Petition of the Catholics of New York for a Portion of the Common-School Found (1849), v: McCluskey, str. 65-77.
- 10 Robert D. Cross, The Origins of the Parochial School in America, American Benedictine Review, zv. 16, št. 2, 1965, str. 194-209.
- 11 Boj katoličanov proti javni šoli je natančno opisan v delu Diane Ravitch, The Great School Wars: New York City, 1805-1973, Basic Books, New York 1973, str. 3-80.
- 12 Instruction of the Congregation of Propaganda de Fide [sic!] (1875), v: McCluskey, str. 121-126.
- 13 Third Plenary Council (1884), Decrees of the Council-Title VI, v: McCluskey, str. 93-94.
- 14 Katoliška Cerkev je spremenila svoje stališče do izobraževanja na drugem vatikanskem zboru, kjer so zahtevali, da se šola modernizira. Primerjaj Gravissimum Educationis (Izjava o katoliški vzgoji in izobraževanju), v: The Documents of Vatican II, (uredil Walter M. Abbott), America Press, New York 1966, str. 637-647.
- 15 The Code of Canon Law on catholic Education (1918), v: McCluskey, str. 175-177.
Pastoral Letter of the Archbishops and Bishops of the United States (1919), v: McCluskey, str. 184-192.
- 16 John Ireland, State Schools and the Parish Schools [referat na konferenci National Educational Association v St. Paulu] (1890), v: McCluskey, str. 127-140.
- 17 Thomas C. Hunt in Norlene M. Kunkel, Catholic Schools: The Nation's Largest Alternative System, v: Religious Schooling in America (ured. James C. Carper in Thomas Hunt), Religious Education Press, Birmingham, Alabama 1984, str. 6-7.
- 18 Cross, str. 204.
- 19 Archbishop Satolli's Fourteen Propositions for the Settling of the School Question (1892), v: McCluskey, str. 153-157.
- 20 Harold A. Buetow, Of Singular Benefit: The Story of U.S. Catholic Education, Macmillan Company, New York 1970, str. 79.
- 21 Lawrence A. Cremin, American Education. The Metropolitan Experience 1976-1980, Harper and Row, New York 1988, str. 130.
- 22 James W. Sanders, The Education of An Urban Minority. Catholics in Chicago 1833-1965, Oxford University Press, New York 1977, str. 54.
- 23 Pierce v. Society of Sisters, 268 U.S. 510 (1925).
- 24 George Silvester Counts, School and Society in Chicago, Harcourt, Brace and Company, New York 1928, str. 243.
- 25 Pij XI., Divini Illius Magistri (The Christian Education of Youth), v: Five Great Encyclicals, Paulist Press, New York 1939, str. 37-67.
- 26 Hunt in Kunkel, str. 10.
- 27 Župnije, ki so bile zaprosene za podatke:
Ohio:
 1. Sv. Lovrene, Cleveland
 2. Sv. Vid, Cleveland
 3. Marija Vnebovzeta, Collinwood, Cleveland
 4. Sv. Ciril in Metod, Lorain
 5. Sv. Kristina, Euclid

Illinois:

6. Sv. Štefan, Chicago
7. Sv. Jurij, South Chicago
8. Sv. Rok, La Salle
9. Sv. Jožef, Joliet
10. Sv. Barbara, Springfield
11. Mati Božja, Waukegan

Pennsylvania:

12. Sv. Barbara, Bridgeville
13. Mati Božja, Pittsburgh
14. Sv. Peter, Steelton
15. Sv. Jožef, Betlehem

Drugje:

16. Sv. Peter in Pavel, Anaconda, Montana
17. Sv. Ciril in Metod, Sheboygan, Wisconsin
18. Marija Pomagaj, Pueblo, Colorado
19. Presveta Trojica, Indianapolis, Indiana
20. Sv. Družina, Kansas City, Kansas
21. Sv. Trojica, Milwaukee, Wisconsin
- 28 Seznam župnij, ki niso odgovorile na dopis:
 1. Sv. Peter in Pavel, Anaconda
 2. Sv. Jurij, South Chicago
 3. Sv. Družina, Kansas City
 4. Sv. Kristina, Euclid
 5. Sv. Ciril in Metod, Sheboygan
- 29 Seventy-five Years: The Story of Saint Lawrence Parish. Spominska knjiga St. Lawrence Church, Cleveland, Ohio, 1901-76. Župnik Anthony Rebol. Osebno pismo (15. maj 1989).
- 30 Rev. Anthony Rebol, History of St. Mary of the Assumption Church and School, Cleveland, Ohio, 1905-62. Cleveland, Ohio. St. Mary of the Assumption Parish in Collinwood, 1962. Župnik John Kumse. Osebno pismo (2. junij 1989).
- 31 Slovenska šola sv. Vida v Ameriki, Ave Maria Koledar, 1914, str. 112-115. Seznam slovenskih župnijskih šol, Ave Maria Koledar, 1924, str. 193.
- 32 Seznam slovenskih župnijskih šol, Ave Maria koledar, 1932, 1934, 1936, 1944.
- 33 Historical Sketch of Saints Cyril and Methodius Parish, v: SS. Cyril and Methodius Church, 75th Anniversary 1905-80. Lorain, Ohio (1700 East 31st Street) 1980. Župnik Paul Krajnik, osebno pismo (27. april 1989).
- 34 Saint Stephen's School, 1922-1985: Souvenir Book. Župnik p. Blase Chemazar. Osebno pismo (26. maj 1989). St. Stephen's Parish, 1878-73.
- 35 Seznam slovenskih župnijskih šol, Ave Maria Koledar, 1913, str. 17, 32, 35, 36, 44.
- 36 Church of St. Barbara, Springfield, Sangamon County, Illinois. Fotokopija iz neugotovljivega vira, str. 488-490. (Poslana: Diocese of Springfield-in-Illinois- -August 22, 1989.)
- 37 Seznam slovenskih župnijskih šol, Ave Maria koledar, 1913-44. Župnik Albert R. Adamich. Osebno pismo (30. maj 1989).

- 38 St. Joseph's Church, 1891-1941, Joliet, Illinois. Slovenska župnijska šola sv. Jožefa v Jolietu, Illinois, 1915, str. 79-81.
- 39 Seznam slovenskih župnijskih šol, Ave Maria Koledar, 1913-44. Župnik Robert Ahlin. Osebno pismo (29. avgust 1989).
- 40 St. Joseph Parish, Betlehem; spominska knjiga. Župnik Lawrence Frankovich. Osebno pismo (26. avgust 1989).
- 41 History of St. Peter's Parish, Steelton, Pennsylvania, v: St. Peter's Catholic Church: Golden Jubilee, December 1959. History of the Parish of St. Peter, v: Church of St. Peter; 75th Anniversary 1909-84. Župnik Joseph Kostelec. Osebno pismo (23. maj 1989).
- 42 James D. Divita, Slaves to No One. Indianapolis, Holy Trinity Parish rectory, 1981.
- 43 M. Sabina, Iz slovenske naselbine v Kansas City, v: Ave Maria Koledar, 1917, str. 148-150.
- 44 Colorado Historical Society. St. Mary's Church in History, 1895-1985, str. 21-44. History of St. School (iz dnevnika redovnic, ki so poučevale v šoli), 1932. Bernice Krašovec. Osebno pismo (29. april 1989).
- 45 Po slovenskih naselbinah v Ameriki, Ave Maria Koledar, 1918, 138-39.
- 46 Kathryn Weinman, History of St. Barbara Church, v: St. Barbara Catholic Church, 1894-1986. Bridgeville, Pennsylvania, str. 30-35.
- 47 Robert Stiefvater. Osebno pismo (27. april 1989).
- 48 Divita, str. 30-31.
- 49 Po slovenskih naselbinah v Ameriki, Ave Maria Koledar, 1918, str. 137.
- 50 Prav tam, str. 139.
- 51 M. Sabina, prav tam.

ABSTRACT

CATHOLIC EDUCATIONAL SYSTEM IN USA AND THE ESTABLISHING OF PRIMARY SCHOOLS AT SLOVENE PARISHES

Leopoldina Plut-Pregelj

Slovenes, just as other immigrants in the United States, forged ties with each other through various organizations, the most vital of which was the Catholic Church. An important aspect of this linkage was the establishing of schools in Slovene parishes. In the beginning, the U. S. public education system was a predominantly Protestant institution and as such could not meet the needs of all the segments of immigrant population. As a result, the system developed in the direction of secularization of public schools and the establishing, parallel with it, of dif-

ferent religious educational system, including the Catholic. The expansion of activity of the Catholic educational system was marked by an incessant struggle for survival. An important success in this struggle was achieved by the nuns of the state of Oregon in 1919 when the constitutional court in the case "Pierce vs the Congregation of Sisters" (1919) ruled that the state has no exclusive right to education, that individuals have the right to organize private schools and that individual states have the right to determine the minimum conditions for the activity of private schools, but not the right to abolish them.

The first schools in Slovene parishes appeared in the early twenties. Typically, their language of instruction was English. Languages of individual ethnic communities were permitted as subjects of learning and as languages of religious instruction. Slovene parochial schools were an institution through which Slovenes forged and maintained ties with each other. The parishes took great pride in them.

In addition to reference literature, the results presented in the paper draw on data from printed sources (the Ave Maria Calendar, annual files 1913-41) and the author's own questionnaire which she sent to all the parishes where she had presumed the parochial schools were active. She also gives a brief history of schools in individual states.